

“Alisher Navoiy va XXI asr”

11-XALQARO KONFERENSIYASI TO‘PLAMI

Toshkent, 2026-yil 9-fevral

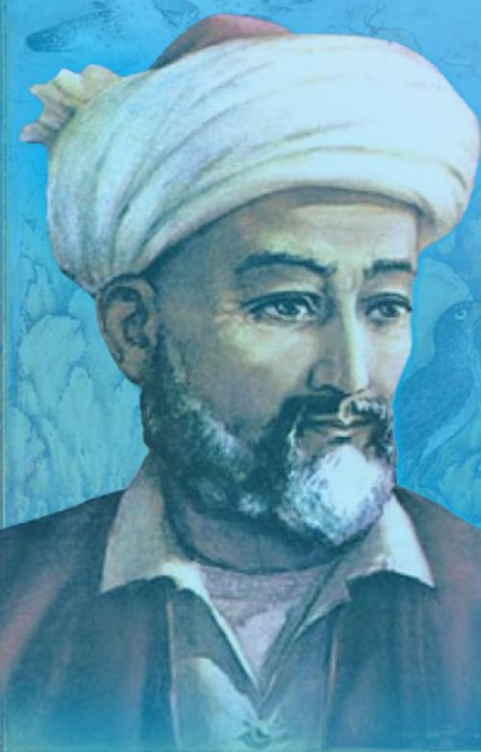
“Alisher Navo’i and the 21st Century”

11th INTERNATIONAL CONFERENCE

PROCEEDINGS

Tashkent, February 9, 2026

IL LINGUAGGIO DEGLI UCCELLI
LISON UT-TAYR

SANDRO
EDITORE

**O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi
O‘zbekiston Yuzuvchilar uyushmasi
Ozarbayjon Milliy Ilmlar akademiyasi Nizomiy Ganjaviy
nomidagi Adabiyot instituti
Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti**

«ALISHER NAVOIY VA XXI ASR»

**mavzusidagi 11-xalqaro konferensiya
materiallari**

2026-yil 9-fevral

Toshkent – 2026

4. Fathali Qojor Qazviniiy, Bahjat ul-lugʻat. – Qoʻlyozma, 1861, Eron Milliy kutubxonasi № 1336. – B.16.
5. Heyet C. Azərbaycan Edebiyat Tarihine Bir Bakış. – Tahran: Varlık Dergisi Yayını, 1376. C. I. – B.167.
6. Heyet R.XIX. Yüzyıldan Günümüze İran’da Türkçe Basın-Yayın Hayatı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara niversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. – 2005, B.132.
7. İbrahimov M. *Cenubi Azərbaycan Edebiyatı Antologiyası*. C. I. - Bakü: Elm Neşriyatı. 1981. – S.231.
8. İbrahimov V. Kaçarlar Döneminde Türk Kimliği ve Türkçenin Konumu Meseleleri Üzerine. – İstanbul: Kafkasyalı, 2002; - S. 168-197
9. Jukovskiy V. A.Drevnosti Zakaspiyskogo kraya. Razvaliny starogo Merva. – Sankt-Peterburg, tipografiya glavnogo upravlenie Udilova, 1894. – S. 89
10. Miandoab N. Muhammed bin ‘Abdu’s-Sabûr-ı Hôyî, Hulâsa-i Abbâsî (inceleme-çeviri-dizin). - Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2010. – B. 29.
11. Musalı N.Kavarlar döneminde türk kimliği ve türkçenin konumu meseleleri üzerine // Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı/Issue 4.December 2018 Pg. 131-171.
12. Musali N. Kaçarlar döneminde türk kimliği ve türkçenin konumu meseleleri üzerine. // ASOBİD - Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt/Volume 2, Issue 4. Aralık/2018. S. 131-171.
13. Musalı, V. Azərbaycan Tezkireçilik Tarihi. - Bakü: Elm ve Tahsilb 2012. S/ 239-242.
- Olivier, Guillaume-Antoine. Voyage dans l'Empire Othoman, l'Egypte et la Perse. - Paris: Chez Henry Agasse. 1807 – P.37.
14. Noiniy M.J. Jome’i Ja’fariy/ Nashrga tayyorlovchi Iraj Afsar. – Tehron: Anjumani osori milli, 1353. – B. 26.
15. Qoʻlyozma. №1453. Eron Islomiy shoʻro majlisi kutubxonasi,. 34b-36a.
16. Râvendî M. Târih-i İctimâ’î-yi Îrân. C. IV. - Tahrân: İntişârât-ı Nigâh, 1386.- B 492-493.
17. Sâlâriyân, İsmâi. “Asl-ı Metn-i Ahdnâme-i Finkenıştayn be zebân-ı Türkî bâ Tasvîr ü Tercüme”, 6 Mordâd 1394. B.382.
18. Sümer, F. Oğuzlar (Türkmenler). - Bakü: Türksoy, 2013. – S.269.
19. <https://ochagsamara.wordpress.com/tag/sevid-%C9%99zim-sirvaninin-q%C9%99z%C9%99ll%C9%99ri/>

ALISHER NAVOIY ASARLARIGA TUZILGAN LUG’ATLAR VA ULARNING MANBAVIY TADQIQI

Tojiboyeva Ozoda Tohirovna,

Alisher Navoiy nomidagi ToshDO’TAU dotsenti, PhD

e-mail: ozoda@navoiy-uni.uz

Annotatsiya. Turkiy adabiyotni nodir asarlar bilan boyitgan Alisher Navoiyning adabiy merosi qoʻlyozmalari butun dunyoga tarqalib ketgani yaxshi maʼlum. Bu nodir asarlar mutolaasiga kirishgan xalqlar, albatta, oʻsha tilli kitobxon uchun lugʻatlar tuzishga, Alisher Navoiy asarlaridagi soʻzlarni tushuntirib berishga harakat qilishgan. Shu maqsadda tuzilgan “Badoye al-lugʻat”, “Abushqa”, “Sangloh”lar ham Navoiy asarlarini dunyoga tanitishga katta hissa qoʻshgan. Adabiyotshunoslik fan sifatida takomillasha boshlagan yillardanoq bu lugʻatlar olimlarning eʼtiborini tortgan. Xorij olimlari ularning qoʻlyozmalarini tayyorlashga intilganlar.

Mazkur maqolada Navoiy asarlari uchun tuzilgan lugʻatlar va rus manbashunosligidagi tadqiqi, olimlarning navoiyshunoslikka qoʻshgan hissasi yoritiladi.

Kalit soʻzlar: *turkiy til, manbashunoslik, lugʻat, izohli soʻzlar, tarjima, nashrlar.*

Abstract. It is well known that the manuscripts of Alisher Navoi’s works, which enriched Turkic literature with rare and invaluable masterpieces, have spread across many parts of the world. The peoples who engaged in reading these unique works naturally attempted to compile dictionaries for readers of their own languages and to provide explanations of the lexical units found in Navoi’s writings.

In this context, such dictionaries as *Badoye al-lugʻat*, *Mabone al-lugʻat*, *Abushqa*, and *Sangloh* played a significant role in introducing Navoi's works to a wider global audience. From the early stages of the development of literary studies as a scholarly discipline, these dictionaries attracted the attention of researchers. Foreign scholars made considerable efforts to study and prepare their manuscripts for academic use.

This article examines the study of dictionaries compiled for Navoi's works within Russian source studies and highlights the contributions of scholars to the field of Navoi studies.

Key words: Turkic language, source studies, dictionary, explanatory words, translation, editions.

Dunyo manbashunosligi tarixida Alisher Navoiy asarlari uchun tuzilgan lugʻatlar muhim oʻrin tutadi. Agar navoiyshunoslik tarixida kulliyotlar, alohida qoʻlyozmalar muhim tadqiqot manbasi boʻlib xizmat qilgan boʻlsa, Alisher Navoiy asarlari uchun tuzilgan lugʻatlar ana shu manbaga kirish, asar tilini tushunish vazifasini bajargan. Shuning uchun olimlar lugʻatlarni oʻsha badiiy asar ijod etilgan tilni anglash, mumtoz asarlar tiliga ilmiy yondashuv sifatida ham tadqiq etishgan. Imkon qadar bu lugʻatlarni dunyo fondlaridagi nusxalarini oʻzlashtirib, ularni nashr qilish, izohlashga harakat qilishgan. Alisher Navoiy asarlari lugʻatlari ham fors, turk, tatar, arab, ingliz, nemis, fransuz tillarini oʻrgatuvchi, olingan tilning leksik tarkibini qamrab olgan lugʻatlar qatorida XIX asrdanoq ommalashgan. Mazkur lugʻatlarning oʻziyoq buyuk adib ijodining xalq orasida sevib oʻqilgani va qiyin soʻzlarni tushunish uchun lugʻatlarga ehtiyojni yuzaga keltirganini koʻrsatsa, manbashunoslik nuqtayi nazaridan xorijlik olimlarga tayanch manba boʻlib, dunyo ilm-fanida xalqaro navoiyshunoslikka asos boʻlganini koʻrsatadi.

Ilk lugʻatlar. Ilk lugʻat Tole Imon Hiraviy tomonidan Husayn Boyqaro topshirigʻi bilan tuzilgani yaxshi maʼlum. Keyinchalik, “Abushqa”, “Sangloh”, “Lugʻati atrokiya” kabi lugʻatlar tuziladi. Ularni tuzgan mualliflar Alisher Navoiy asarlaridagi soʻzlarni izohlash uchun chigʻatoy – mumtoz turkiy tilning maʼno qatlamlarini kitobxonga yetkazish uchun shu tildagi muqobil izohlarini ishlab chiqqanlar. Umuman, bu lugʻatlarni tuzgan lugʻatshunoslar turkiy va forsiy tilni mukammal bilgan, yozma adabiyot va xalq jonli tilini chuqur oʻzlashtirgan bilimli kishilar boʻlgani aniq. Sababi turkiy tilda yaratilgan asarlarni tili toʻliq forsiy boʻlgan yoki aksincha turkiy boʻlgan kitobxonlar uchun Alisher Navoiy asarlarini tushuntirishning eng qulay yoʻli lugʻatlar va izohlar ishlab chiqish boʻlgan. Oʻz davrida kitobxonga badiiy asarni targʻib etishning maqbul yoʻllarini, vositalarini izlagan mazkur lugʻat tuzuvchilarni ilk navoiyshunoslar deyish mumkin. Shu oʻrinda lugʻatlarning yaratilishi va oʻrganilish tarixini ikkiga boʻlish mumkin:

1. Alisher Navoiy asarlari uchun lugʻatlarning tuzilishi va qoʻlyozmalarning koʻchirilishi. Bu jarayon albatta manbashunoslik, lugʻatshunoslik fani rivojida muhim bosqich hisoblanadi. Bu lugʻatlar hududiy jihatdan Alisher Navoiy asarlarining tarqalish kengligini koʻrsatadi. Shoir asarlarini oʻqishga boʻlgan kuchli ishtiyoq, ehtiyojni ham anglatadi.

2. Mazkur lugʻatlarning koʻchirilishi, dunyo fondlariga borib qolishi va oʻrganilish tarixi. Albatta, lugʻatlarning aksariyat koʻchirilgan oʻrni hozirgi Eron hududiga toʻgʻri keladi. Biroq ularning qoʻlyozmalari Buyuk Britaniya, Fransiya, Berlin, Rossiya kabi qator davlatlarning fondlariga saqlanadi. Ularni oʻrgangan olimlar ham bevosita lugʻatlar orqali navoiyshunoslikka hissa qoʻshdilar. Oʻzlari ham ularni nashrga tayyorlab, rus, ingliz, nemis, fransuz tilida ilmiy izohlar ishlab chiqishdi.

Alisher Navoiy asarlari lugʻatlarining yaratilishi va oʻrganilishi tarixi boʻyicha tasnif asosida ulardan ayrimlarini koʻrib oʻtamiz. Zero, bu lugʻatlar oʻzbek

adabiyotshunosligi, manbashunosligida juda yaxshi o'rganilgan. Shunday bo'lsa-da, bugungi kun nuqtayi nazaridan ularni jamlab, yana bir bora ma'lum qilib qo'yish foydadan holi emas.

Dastlab forsiy tilli kitobxonlar uchun tuzilgan bu lug'atlarning aksariyati Eronda navoiyshunoslikning asosiy manbasi bo'lgani kuzatiladi. Shunday mashhur lug'atlardan biri “Sangloh” va uni tayyorlagan muallifi Mirzo Mehdixon Astrobodydir. Mirzo Mehdixon Astrobody (XVIII asr, vaf. tax. 1768) – kotib, tarixchi, tilshunos olim bo'lib, aqliy salohiyati, chiroyli husnixati tufayli Eron shohi Nodirshoh Afshor (1688 – 1747) saroyida munshiy, bosh kotib, shohning shaxsiy biografi, tarixchisi bo'lib faoliyat yuritadi. Nodirshoh vafotidan so'ng saroydan ketib, ilmiy asarlarini yakuniga yetkazadi. Shohga bag'ishlab yozgan “Tarixi jahonkushoi Nodiri” asari mazkur davr tarixini o'rganishda muhim manba hisoblanadi. Matn uslubi, xat bitish bo'yicha yaratilgan “Durrai nodira” (1962 – 63), “Inshonoma yoxud Munshaot” (1868 – 69) asarlari Tehronda nashr etilgan. U saroyda kotiblik qilish, safarlarda bo'lish, xalqdan tushgan arizalar bilan tanishuv jarayonida Navoiy asarlaridagi so'zlar bo'yicha lug'atga material to'plab boradi. Dastlab “Sangloh”ga kirish vazifasini o'tovchi “Maboni' al-lug'at” (Til asoslari)ni tayyorlaydi. Unda Navoiyning 21ta asarini sanab, grammatik qoidalar va ularni o'zlashtirish bo'yicha yo'l-yo'riq ko'rsatadi, so'zlarni masdar fe'llar, fe'l formalari kabi olti asosda tushuntirib beradi. Lug'at oxiridagi “Zayl” qismi Navoiy asarlaridagi arab, forsiy so'z va iboralarni tushunishga ko'maklashadi. Mirzo Mehdixon Navoiy asarlari uchun o'zigacha yaratilgan “Badoye' al-lug'at” va “Abushqa”dan bir necha marotaba katta bo'lgan, 6181 ta lug'at maqolani o'z ichiga olgan “Sangloh”ni tayyorlaydi. Unda Navoiy she'rlaridagi ma'no olamidan hayratlanish, fasih va go'zal so'zlarini o'rganish maqsadida lug'at tuzish va to'plash istagi paydo bo'lgani so'zboshida aytib o'tilgan. Bunday katta ishning yuzaga kelishida Mirzo Mehdining saroyda kotiblik qilishi, arab, fors, turkiy tilni yaxshi bilishi, so'zning ma'no tovlanishlarini chuqur his qila olish qobiliyati foyda beradi. “Sangloh”ni nashrga tayyorlagan ingliz olimi Jerard Kloson uni yumshoq ko'ngilli kishi bo'lgan, deb taxmin qiladi. Sababi Mirzo Mehdi “Sangloh”ni tuzishda oldingi lug'atlarda mualliflar yo'l qo'ygan xatolarni batafsil tuzatib, yakunlagan. “Sangloh” va “Maboni' al-lug'at” Ross Denison (1910), Yanosh Ekmann (1947), Basim Atalay (1950), Karl Menges (1956), Jerard Kloson (1960), Rushen Hiyaviy (1995), Muhammadzoda Sodiq Husayn (2015) tomonidan o'rganilgan. Xususan, J.Kloson “Sangloh”ni Britaniya muzeyi va Bodlean kutubxonasidagi uch nusxasi asosida lug'atning to'liq matni va tahlili, statistik ma'lumotlari, jadval va ko'rsatkichlari bilan ta'minlab, Londonda chop etgan (1960). J.Kloson mazkur fundamental ishi bilan “Sangloh”dan keng foydalanishga imkoniyat yaratadi. Anqarada Mehmet Riza Hayot 2021-yilda Mirzo Mehdining “Sangloh”, “Maboni' ul-lug'at”, “Kitob ul-alif” lug'atlari matni bo'yicha doktorlik dissertatsiyasi yoqladi. Olim ishda Eron, Istanbuldagi Sulaymoniya kutubxonasi nusxasi, Tehron universiteti Markaziy kutubxonasi, Britaniya muzeyidagi qo'lyozmalaridan foydalanib, lug'atlar haqida batafsil ma'lumot bergan va lug'atlar matnini lotin yozuvida ilova qilgan. Umuman, Mirzo Mehdixon Sharq xalqlari ilm-fanida Navoiy asarlarini forsiy va turkiy tilli xalqlarga yaqindan tanitish uchun tinimsiz mehnat qilgan zabardast olimdir. O'z navbatida “Sangloh” dunyo navoiyshunosligiga keng yo'l ochgan manba hamdir.

Fransuz olimi Silvester de Sasining nevarasi Pave de Kurteyl “Abushqa”ni nashrga tayyorladi. Ingliz olimi Jerard Klouson “Sanglox”ning akademik nashrini amalga oshirdi. Fan tarixida birinchi jahon urushidan oldingi davrlarda rus, nemis, fransuz, ingliz tilli

olimlar teng hamkorlikda bo'lgani, manbalardan hamkorlikda foydalangani kuzatiladi. Rus manbashunosligida Alisher Navoiy asarlarini o'rganish albatta XIX asrlarning ikkinchi yarmidan so'ng qizg'in boshlangani ma'lum. I.N.Berezinning “Turkiy xrestomatiya”si, rus qomusiy ensiklopediyaga ilk bora Navoiy haqidagi ma'lumotning kiritilishi fanda muhim bosqich bo'lgan edi.

Lug'atlarning foydali jihati shundaki, ular so'z ma'nolarini ochib berishi bilan birgalikda matnda asardan olingan she'riy parchalar, kirish so'zlardagi ma'lumotlar orqali ham bugun kunda muhim manba hisoblanadi.

Vladimir Vladimirovich Velyaminov-Zernov (1830 – 1904) – rus sharqshunosi, filolog, arxeolog, tangashunos, tarixchi olim bo'lib, arab, fors tillarini chuqur o'zlashtirgan. Uning Sharq tillarini o'rganishida amakisi N.V.Xanikovning ta'siri katta bo'lganini e'tirof etadi. Dastlab tashqi ishlar vazirligi Osiyo bo'limida ishlaydi. Uning qozoq, qirg'iz xalqi, xususan, Muhammad Alidan Xudoyorxongacha bo'lgan Qo'qon xonligi haqidagi ko'plab ilmiy nashrlari e'lon qilingan. Jumladan, Alisher Navoiy haqida “Qosimov podsholari va shahzodalari haqida tadqiqotlar” (1866) kitobining uchinchi qismida ma'lumot beradi.

Kitobdagi ma'lumotlar orasida ayrim so'zlar izohlab boriladi. Jumladan, *mo'ldur* (muldur) – so'zi izohlanganda Navoiyning “Sab'ai sayyor” dostonidan olingan “*Tishlari la'l ichinda rishtai dur, Yoki hayvon suyi aro mo'ldur*” misralari eski o'zbek yozuvida keltiriladi (310 – 312). Yana “Layli va Majnun”da bahor ta'rifida, “Sab'ai sayyor”da Dilorom ta'rifida ushbu so'z qo'llanganini baytning ruscha tarjimasi orqali ko'rsatib o'tadi. Rus tatarlarida bu so'z *mo'lduramak* – “*Ko'zindan yoshlari mo'ldurab og'ar – слезы у него капаятъ изъ глазъ*” tarzida qo'llanishini aytadi. Izohda chig'atoy tili lug'ati, I.Berezinning “Sankt-Peterburg kutubxonasidagi turk-tatar qo'lyozmalari tavsifi” (1847), M.Nikitskiyning Navoiy haqidagi magistrlik dissertatsiyalari (1856) manba sifatida ko'rsatilgan. Har ikki dostonidan parchani Navoiyning mashhur beshligi – “Xamsa” qo'lyozmasidan olganini aytadi. Olim qadimgi turkiy tilni yaxshi bilgan. “Abushqa” nomi bilan tanilgan Navoiy lug'atini “al-Lug'at an-navoiyya va-l-istishhodot al-chig'otoiyya” (Chig'atoy-turk lug'ati) (1868) nomi bilan nashr qilgan. Velyaminov-Zernov kitobni nomlashda nashrga jalb qilingan bir qo'lyozma kotibi uni shu nom bilan ataganini asos qilib oladi. Lug'at muallifi Navoiyning 19 ta asaridan foydalangani, Velyaminov-Zernov esa 13 ta asaridan foydalanish imkoni borligi, 6 ta asari juda kam qo'llangani uchun ishni olib borishda qiyinchilik tug'dirmagani, 1860-yilgacha Navoiy asarlarining atigi 2 tasi nashr etilib, qolganlari esa qo'lyozma holida bo'lgani aytiladi. Umuman, olimning o'zbek ilm-fani oldidagi xizmatlari katta, uning Navoiy asarlari lug'atini nashrga tayyorlashi o'z davridagi katta vazifa edi.

“Badoye al-lug'at” kitobi o'z davrida Alisher Navoiy asarlari uchun Husayn Boyqaro buyurtmasi asosida Toile Imon Hiraviy tomonidan tuzilgan. Lug'at rus sharqshunosi, tilshunos olim A.K.Borovkov tomonidan nashrga tayyorlangan bo'lib, “Badoye al-lug'at” kitobi va uning muallifi, “Badoye al-lug'at” va “Abushqa”, “Badoye al-lug'at” va Mehdixon “Sangloh”i mavzusidagi uch qismdan iborat. Kitobning kirish qismida Alisher Navoiy asarlari uchun tuzilgan chig'atoy-turkiy tildagi “Abushqa” lug'ati va uning G.Vamberi, V.V.Velyaminov-Zernov tomonidan nashr etilgani, Mirzo Mehdixonning chig'atoy-forsiy lug'ati Pave de Kurteyl, keyinchalik L.Budagov, V.Radlov tomonidan o'rganilgani haqida ma'lumot beriladi. Chig'atoy-forsiy lug'ati Sankt-Peterburgda M.Y.Saltikov-Shedrin nomli davlat kutubxonasida Xanikov to'plamida 35-raqam bilan saqlanayotgani, 1-89-sahifalarda joylashgani, h. 1117, m. 1705-yilda

ko'chirilgani, lug'at 1000 so'z va belgidan iboratligi, “Abushqa”dan ikki marta kichik ekanligi aytiladi. “Badoye al-lug'at” kitobi va uning muallifi” qismida lug'at Husayn Boyqaro davrida Hirotda tuzilgani, biroq Xanikov lug'atni h. 1117-yil deb belgilab qo'ygani, baxtga qarshi boshqa biror ma'lumot uchramagani aytiladi. Mirzo Mehdixon “Sangloh”ni tuzganida ikkita chig'atoy-turkiy, to'rtta chig'atoy-forsiy – Toile Imon Hiraviy, Firog'iy, Nazr-Ali, Mirzo Abduljalil Nosiriy lug'atlaridan foydalanganini bildiradi. Lug'atning Toile Imon Hiraviyga tegishli ekanligini barcha lug'atlardagi misollar asosida qiyoslaydi va dalillaydi. Olim turkiy til – o'zbek tilini yaxshi bilgani uchun unli va undoshlar, jarangli va jarangsiz tovushlarni aniq belgilab chiqadi, bir so'zning boshqa lug'atlarda qanday berilganini qiyoslaydi. Masalan, *o'tkanur* so'zining “Abushqa”da *o'ykunur*, *taqlid aylar*; *oshuqmoq* so'zining *oshiqti* shaklida qo'llangani, har ikki lug'atda ham *erkan* (bo'lmoq) fe'lining 14 dan ziyod shakli uchrashi va shu kabi ko'plab misollarning bir-biriga qiyosi va ma'nosini izohlaydi. Ilmiy ma'lumotlardan so'ng (38 – 50) lug'at eski o'zbek yozuvida, lotin yozuvida transkripsiyada, rus tilidagi tarjimasi va mazkur so'zning asardagi o'rni (FA shaklida) berilgan. So'ng lug'atning to'liq izohi, qaysi asarda qo'llangani, qaysi manbada qay shaklda uchrashi (55 – 265) batafsil tushuntirilgan. Kitob so'nggida qo'lyozmaning foto nusxasi ilova qilingan. Lug'at o'z davrida Alisher Navoiy ijodini forsiy tilli kitobxonlarga tushuntirish uchun xizmat qilgan bo'lsa, A.K.Borovkovning asarni ilmiy izohlari bilan batafsil holatda nashr etgani ham chuqur bilim va katta mehnatni talab etadigan ishdir.

Xulosa qilib aytganda, o'z davrida ulkan mehnat, bilim, sabr-toqat oridan yuzaga kelgan bu kabi lug'atlar ham o'z o'rnida Alisher Navoiy ijodini o'rganishdagi bir bo'limni tashkil etadi. Aynan lug'atlar orqali xorijliklar turkiy tilga, Alisher Navoiy ijodiga kirib borganlar. Bugun ularning har birini yangidan shar etish, umuman, mumtoz asarlar lug'atining elektron shakllarini yaratish, qadim adabiyotimizning so'z boyligini saqlab qolish kun tartibidagi vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Atalay, Besim (1950). Mirzâ Mehdi Mehmet Han Seng-lâò: Lûgat-i Nevai; *Sanglâk*, ed. Sir Gerard Clauson (GMS, N.S. 20), London, 1960.
2. Боровков А. К. «Бадаи' ал-лугат». Словарь Тали' Имани Гератского к сочинениям Алишера Навои. – М.: Изд-во Восточной лит-ры, 1961. – 450 с.
3. Вельяминов-Зернов В.В. Исследование о касимовскихъ царяхъ и царевичахъ. Императорской Академии наук. СПб, 1864-1887. 1866. Т. III. –502 с.
4. Вельяминов-Зернов В.В. Словарь джагатайско-турецкий (Абушка). Издал Вельяминов-Зернов В.В. С.-Петербург: Императорской Академии Наук, 1868. – 453 стр.
5. Mehmet Rıza Heyet. Mirzâ Mehdi Han Esterâbâdi, Senglah: Mebâniyü'l-Lûgat ve Kitâbü'l-Elif (1v.-119r.). Doktora Tezi. Ankara, 2021. – 1873 s.
6. Умаров Э.А. В.В.Вельяминов-Зернов – издатель словаря «Абушка» // Советская тюркология. – 1985. –№ 5. – С. 48.
7. Ҳасанов Б. Жавоҳир хазиначари (Алишер Навоий асарларига тузилган қўлёзма луғатлар). – Т.: Адабиёт ва санъат, 1989. – 100 б.

Aida ABDUG'AFUROVA. Poetik an'ana va zamonaviy ruh: Ulug'bek Hamdam ijodida Navoiy merosining talqini	376
Madina VAHOBOVA. Alisher Navoiy ijodidagi shoh-u gado obrazining o'rganilishi xususida	381
III SHO'BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING MANBALARI VA MATNIY TADQIQI SECTION III. SOURCES AND TEXTUAL RESEARCH OF ALISHER NAVA'I'S WORKS	
Manzar ABDULXAYROV. Alisher Navoiy asarlari tabdili muammolari	393
Farhad RAHIMI. Senglah ve Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Ortak Yanlıları Üzerine	397
Gulabza QARSHIYEVA. Alisher Navoiy kulliyotining Guliston saroyi kutubxonasi (Tehron) nusxasi: “Hayrat ul-abror” dostonida matn va tasvir uyg'unligi	411
Rustamjon JABBOROV. Qojorlar hukmdorligi davrida Alisher Navoiy ijodiy merosiga munosabat	416
Ozoda TOJIBOYEVA. Alisher Navoiy asarlariga tuzilgan lug'atlar va ularning manbaviy tadqiqi	422
Oysara MADALIYEVA. Alisher Navoiy “Badoyi' ul-bidoya” devoni qo'lyozmalarining tarkibi xususida	427
Munisa MUHAMMADOVA. Nizomiy va Navoiy adabiy merosi kontekstida Hamid Olimjonning navoiyshunoslik qarashlari (arxiv manbalari asosida)	438
Nilufar IBRAGIMOVA. Alisher Navoiy merosining qo'lyozma va toshbosma nusxalari: Buxoro muzey-qo'riqxonasi materiallari asosida	443
IV SHO'BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING XORIJIY TILLARGA TARJIMASI VA CHET ELLARDA O'RGANILISHI SECTION IV. TRANSLATION OF ALISHER NAVA'I'S WORKS INTO FOREIGN LANGUAGES AND STUDY ABROAD	
Hamidulla DADABOYEV. “Muhakamat ul-lug'atayn”da urg'ulangan so'zlarning boshqa turkiy manbalarda qo'llanishi	450
Abdulhay SOBIROV. O'zbek tili xazinasiga yo'l Navoiydan boshlanar	454
G'aybulla BOBOYOROV. “Devonu lug'atit turk” va “Muhokamat ul lug'atayn” asarlaridagi ayrim fe'llardagi o'xshashlik va farqliliklar	458
Ma'rufjon DUSTMURODOV. Alisher Navoiy asarlaridagi <i>čärig</i> / <i>čärik</i> harbiy istilohiga doir	463
Nilufar YAKUBOVA. Eski o'zbek tilidagi arabiy o'zlashmalar	468
Umida MUMINOVA. Alisher Navoiyning “Mahbub ul-qulub” asari leksikasining struktur-semantik va funksional xususiyatlari	473
Komiljon ABDULLAYEV. Navoiy shaxsidagi insoniy fazilatlarni o'rgatishda badiiy asarlardan foydalanish	478
Abdullo UBAYDULLAYEV. “Nasoyimu-l muhabbat” asarida tasavvuf ilmiga oid so'z va jumalarning stilistik funkcionallashuvi	483
Mavluda OTAJONOVA. Alisher Navoiy merosining jahon adabiyotidagi o'rni hamda asarlarining tarjima qilingan asosiy tillari	489